

**I. ULUSLARARASI
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TRABZON'DA
DİNİ HAYAT SEMPOZYUMU**

Editörler

Yrd. Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Yrd. Doç. Dr. Betül SAYLAN

Editör Yardımcıları

Arş. Gör. Ayşegül TOPALOĞLU
Arş. Gör. Halil TEMİZTÜRK
Arş. Gör. Mahmut DİLBAZ
Arş. Gör. Semra ÇİNEMRE
Arş. Gör. Zöhre ÇAKIL

Tasarım

İbrahim Cihan

Baskı

İstanbul - Kasım 2016
Değişim Yayınları
Sertifika no: 34289

Yayın Kodu- ISBN

978-605-4925-93-3

OFLU MUHAMMED EMİN EFENDİ'NİN FIKIHÇİLİĞİ

Fetullah YILMAZ*

A. Hayatı ve İlmî Kişiliği

Bu tebliğde fikhî risaleleri çerçevesinde M. Emin Efendi'nin fıkıhçılığı ele alınacaktır. Söz konusu ilim adamının fıkıhçılığı; ilmi kişiliği, üslubu, kaynakları kullanma usulü, hükümleri hayata uyarlama yöntemi ve istidlal metodu gibi hususlar çerçevesinde işlenmeye çalışılacaktır. Önce hayatı ve ilmi kişiliğe değinilecek, sonra da fıkıha dair eserleri hakkında genel ve dikkat çekici yönler ele alınarak değerlendirme yapılacaktır.

Oflu Muhammed Emin Efendi Osmanlı Devleti'nin son devrinde yetişmiş ilim ehlerinden olup, 30 yıl Fâtiş Câmii vâizliği yapmıştır. 1815 yılında Of'ta doğan, 16 yaşlarında ilim tahsili için yaya olarak Erzurum'a giden M. Emin Efendi burada sekiz yıl ilim tahsil etmiştir. 1838 yılında ise İstanbul'a gitmiş ve 1901 yılında vefât etmiştir. Kabri İstanbul Fâtiş Câmii'nin kible tarafındaki bahçede, Fâtiş Sultan Mehmed Han türbesinin karşısındadır.¹

"M. Emin Efendi, Nakşibendiliğin İstanbul'da çok hususi bir tezahürü olan ve Fatih Sofuları adı verilen cemaatin müessisi idi. Kendi cemaatleri haricinde kız almazlar, devlet hizmetine girmezlerdi. İmam-ı Rabbanî'ye bağlıydılar. İmam-ı Birgivi'nin *Tarikat-ı Muhammediye*'si onların önderiydi. Karşı oldukları şeylerin başında gelenlerden biri de tütün (duhan) içmektir. Bundan dolayı bu asırda tütüne karşı yazılmış en önemli ve olaylı reddiye, bu cemaatin kurucusunun kaleminden çıkmıştı."² Bu risale hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

30 yıllık Fatih Camii vâizliği görevi süresince on iki kez sürgün ve hapis cezası almıştır.³

M. Emin Efendi çoğu Osmanlı âlimi gibi çok yönlü bir ilim adamıdır. Devrinin adından söz ettiren bir âlimi olarak yaşadığı dönemin sorunlarına eğilmiş, bu meyanda özellikle halka yönelik bilgilendirme ve irşad faaliyetleriyle öne çıkmıştır. Üslubundaki açıklık ve sertlik diğer dikkat çeken özelliklerindedir.

Kendisini, "Trabzon nahiyesi, Of kazalı Muhammed Emin ibn Hasan olarak tanıtan müellifin⁴ fıkıhçılığına geçmeden, genel olarak ilmî kişiliğine dair bazı noktalara dikkat çekmek istiyoruz. Emin Efendi insanların arasına ve törenlere katılmayan, halka nasihatle meşgul bir kişiliktir. Bir eserinin başında yazdığı şu ifadeler dikkate değerdir:

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku, fyilmaz@gumushane.edu.tr

1 Haşim Albayrak, *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*, (Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2008), s. 343.

2 Albayrak, *Oflu Hoca* (Ali Birinci, *Tarih Yolunda* adlı eserden naklen), s. 343-344.

3 Albayrak, *Oflu Hoca*, s. 347.

4 Muhammed Emin Efendi, *Necâtü'l-müminin*, (Kırımı Abdullah Efendi Matbaası, İstanbul), 1308, s. 3.

İşbu *Necâtü'l-müminîn* adlı istenen ve kabul gören risale, gayet menfaatli, hususiyle avam-ı nâsa ziyadesiyle faydalı bir eser olup, 1308 senesi, müellifi bulunan reşadetlu ve zehadetlu el-Hâc Muhammed Emin Efendi'nin marifet-i âcizanesiyle ... basılmıştır. Ve benim teliflerimin imtiyazı, kârı, zararı ve tab'ı kendime ve evlatlarıma râcidir. Bunların tab'ına ve kârına göz koyup, bizden izinsiz tab'ına kıyam edenlerin gözleri kör olsun ve esmâ-yı hüsnâ ve ism-i a'zam ve Kur'ân ve Resûl-i Ekrem ve Beyt-i Mükerrerem hürmetine inşaallah karîb zamanda perişan ve fulusa muhtaç olalar.

Sigaranın haramlığına ilişkin yazdığı risalenin başındaki şu ifadeleri onun ilme ve ulemaya bakışını aksettiren önemli ifadelerdir:

Şimdiki ulemanın çoğu dünya sevgisine dalmış olduğundan cahillere dalkavukluk (müdahene) ve dünya ehline, fasıklara ve zalimlere karışıp, kendileri de tütünü kullanmada cahiller gibi olup, tütün hakkında olan fena, kabîh, zarar, mekruh ve haram olmasını ve hükmünü cahillere açıklamazlar. Belki tütünü içmekle cahillerin onu içmesini sebep olurlar. Âlimlerin bu cahillerle kahvehane denen rezalet yerinde beraber oturmaları, fasık ve zalimlere karışmaları dinin fesadına sebep olur; bu zamanda olduğu gibi, neûzu billâh. Ve dahi ulemanın böyle fena ve fesat olmalarına cahiller sebep oldu. Zira avamlara ve cahillere farzdır ki, ulemaya ta'zim ve ikram etmek. Lakin cahiller nefislerine ve şeytana muvafakat etmekle gayet âsi ve fasık olup, ulemalar bunlara vaaz ve nasihat edip, günah ve fena şeylerden men ve nehyettikte, bu nasihatlar nefislerine ağır ve acı olmakla ulemalara buğzedip, kaçmak muamelesi göstermekle, ulemalar medar-ı maişette muztar kalıp insanlar arasında şöhret bulalım diyerek cahillere muvafakat etmeğe başlayıp, sonra müdahene ederek beraber olup, nihayetinde ulemalar cahiller ve zalimlerle beraber olup, haktan sükût edip, fisklar ve masiyetler çok olup, her memleketler ulemasız kalmış gibi cehil dünyayı kaplamıştır. Böyle olması her kimsenin malumudur.⁵

İnsanların en çok ihtiyacı olduğunu düşündüğü konularda kitap ve risaleler yazan M. Emin Efendi'nin fıkıhla ilgili eserleri dikkat çekici bir mahiyet arz eder. Kendisinin etkili bir ilim adamı olduğu, eserlerinin ülkemizin dört bir yanına yayılmış olmasından anlaşılmaktadır. Eserleri hakkında, “Bu risalelerin her biri bir mürşid makamında olduğu erbabına malumdur” demiştir. Eserlerini açık Türkçe ile yazmış, Arap alfabesinin kullanıldığı o dönemde harekeli olarak bastırmıştır. Yirmiden fazla eser yazdığını belirtir.⁶ Eserlerinin çoğunu Türkçe yazmakla beraber, *Risale-i Cihad*'da Arapça bir cihad risalesinin olduğundan da bahsetmektedir.⁷ *Meclis-i İrşadiye, Tarikat-ı Nefîse ve Cevheriye, Sûre-i Fetih Tefsiri* adlı eserlerini de Arapça olarak yazmıştır.⁸

Eserlerinde ara başlıklar “fasıl” olarak verilmiş, satır başında bu fasılda işlenecek konu belirtilmiştir.

B. Fıkıhçılığı

1. Fıkha İlişkin Eserleri

1. *Necâtü'l-Müminîn*:⁹ Bir ilmihal olarak yazdığı bu eserin adı “Müminlerin kurtuluşu” anlamına gelir. Müellif bu risalenin adının içeriğine tam uyduğunu, okuma ve dinlemeğe layık olduğunu, çünkü âlimler katında makbul olan eserlerden (*Halebî ve şerhi, Mültekâ*) tercüme ve fazlasıyla lazım olan meseleleri ilave ederek yazdığını belirtir. Esere dair şu bilgiyi verir:

5 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, (İstanbul, 1309), s. 2-3.

6 Muhammed Emin Efendi, *Necâtü'l-Mü'minin*, s. 3.

7 Muhammed Emin Efendi, *Risale-i Cihad*, (İstanbul, ts.), s. 16.

8 Albayrak, *Oflu Hoca*, s. 345.

9 Necatü'l-Mü'minin, bir çok kişi tarafından yayınlanmıştır. Ömer Dönmez tarafından “Mü'minlerin Kurtuluşu (İstanbul, 2001)” adıyla ve diğer 15 risalesiyle beraber M. Rahmi tarafından aynı başlıkla sadeleştirilip, 1975 Akpınar Yayınevi'nce 640 sayfa olarak yayınlanmıştır.

Namaz meseleleri Türkçe ilmiyelerde zikrolunmuş ise de bazısı tamam beyan etmemiş ve bazısı meşhura muhalif ve bazısı lazım olan meselelerden ihmal etmiş. Bunun için bu fakir, meşhura muvafık ve amele mutabık, *Halebi*'den namaz meselelerinin elzemini Rabbimin inayetiyle bu risalede şerh ve beyan ettim.¹⁰

Abdestin hükümleri ve alınışından sonra abdestin faydalarını zikreder.¹¹ Bazı ilginç hususlara değinir. Meselâ, “mestler üzerine mesh, Ehl-i Sünnet alametidir.”¹² der.

Necâtü'l-Müminîn adlı risalede namaz, zekât ve oruç bulunduğu halde, haccın bulunmaması dikkat çekicidir.

2. **Hatunlar Hakkında İddet Risalesi:** Hayız, nifas ve istihaza hükümleri yanında düşük yapmakla ilgili hususları anlatmıştır. Konular anlatılırken bolca örnek verilmiştir.¹³

3. **Risale-i Hıfziyye li-Avrâti'l-Müslimîn:** Kadın-erkek ilişkilerini ele aldığı bu risalede, nâmahreme bakmanın haramlığı, bakmamanın faydaları ile bakmanın zararları, kimlerin mahrem olduğu, kadınlara mahsus hükümler, kadınların dışarı çıkmasına izin verilen durumlar, kadınlara ve avret yerlerine bakmanın caiz olduğu özürler, insanların ev ve odalarına girme usûlü ve ilgili meseleler işlenmiştir.

4. **Tercüme-i Ta'dil-i Erkân** (Birgivi'nin *Muaddilu's-Salât* adlı tadil-i erkana dair risalesinin tercümesi). Risale hakkında şu bilgiyi verir: “Allah'ın kullarına hediyem ve nasihatim olsun için, açık Türkî lisanıyla risale-i mezburayı tercüme ettim ve bazı mahalleri tayy ile beyan ettim.”¹⁴

5. **Cihad Risalesi:** Eserin başında şöyle der: “Kâfirlerle muharebe etmek dinimizde lâzım olan şeylerdendir. Zira dinimizin yayılması, bekası ve vakarı cihad ile olur. Eğer cihad olmasa zillet ve hakirlik ehl-i İslam'a musallat olur.”¹⁵ “Cümle mümin ve mükelleflere farz ve lazımdır ki, imamımız yani padişahımız küffar ile muharebeye başladığında ona yardım etmek farz ve lazımdır.”¹⁶ Kitabın konuları şunlardan oluşur: Cihadın faziletleri, şehidin sevabı, cihadın farziyeti, cihadı sevmemenin kınanmış olması, cihada mal ve bedenle koşmak, cihadın rükünleri ve nasıl yapılacağı, düşmanı mağlup etmenin esasları, cihad için okunacak dualar, ganimetin hükmü, Bedir Gazası ve şehitlerin namazı. Müellifin beyanına göre bu konular özellikle asker ve gaziler için elzemdir.

6. **Risâle-i Vasiyyet ve Mağfiret:** İstiğfar, Allah ve kul haklarının ödenme yolları, vasiyetlerin kısımları, vasiyetlerin nasıl yapılacağı gibi konuları ele alır.

7. **Mürşidü'l-İhvân:** Muhammed Emin Efendi en dikkat çekici eserlerinden olan bu risale için, “Rabbimden niyaz ederim ki, çok ihvanlar bununla irşad olur. Bunun için bu risaleye *Mürşidü'l-İhvân fî Hakki'd-Duhân* ad verdim.”¹⁷

Duhan yani tütün kâfirler tarafından zuhur etmiş, 1010 senesi tarihinde Endülüs memleketinde bazı sefihlerin içmesiyle başlayıp, sonra İslam arasında yayılıp kullanılırken, dağlar gibi olan zamanın ulemaları duhan haram ve mekruh ve bidâttir diyerek duhan hakkında çok büyük ve küçük risaleler telif etmişler ise de, Arapça olduklarından âlimlerden başkası anlamamaktadır.¹⁸

10 Muhammed Emin Efendi, *Necâtü'l-Mü'minin*, s. 5; Parmakların ucuyla mest üzerine mesh caiz değildir. Parmakların tamamının yapılandırılması gerekir. s. 9.

11 Muhammed Emin Efendi, *Necâtü'l-Mü'minin*, s. 9.

12 Muhammed Emin Efendi, *Necâtü'l-Mü'minin*, s. 9.

13 Muhammed Emin Efendi, *İddet Risalesi*, (İstanbul, 1328), s. 2-14.

14 Muhammed Emin Efendi, *Tercüme-i Ta'dil-i Erkân*, (İstanbul, ts.), s. 2.

15 Muhammed Emin Efendi, *Risale-i Cihad*, s. 2.

16 Muhammed Emin Efendi, *Risale-i Cihad*, s. 3.

17 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, s. 4.

18 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, s. 2.

Bu duhana dahi, her insan mübtela ve musır olmakla her memleketlerde perişanlık ve rezaletlik aşikâr olmuştur. Kimsenin akli idrak etmez oldu ve duhanın aslı bir masiyet ise de, gece gündüz içmesine musır olup devam üzere olmasıyla nice türlü haramlara ve belalara sebep olarak günahların büyüklerinden olup, istimal eden kimseler şer'an fasık olup, tevbesi vacib iken, tevbesizce insan ahirete gitmede. Haller aşikâre olmuş, kimsenin akli idrak etmez. Hal böyle ise bunun hükmünü tercüme edip bildirmek şer'an vacibdir.¹⁹

Risaleyi üç bab üzere tertib etmiştir. A. Duhanın mezmumiyeti ve hükmü ve ahvali, B. Duhanın âfât, zarar ve belâları, C. Duhan içmeyi tevbe ederek terk edenlere faydaları.

İkinci bölümde sigaranın dünya ve ahiretteki zararlarını 30 madde halinde anlatır.²⁰

Üçüncü bölümde sigarayı terk edip, tövbe edenlerin kazanacağı faydaları yirmi madde halinde zikreder.²¹ Nargile ve enfiyenin de aynı olduğunu beyan eder.²²

Sonra soru-cevap faslı açarak konu hakkındaki gündeme gelebilecek hususlara değinir.

2. Fıkıhçılığı

a. İstidlal Yöntemi

Fıkıhî yönüne gelecek olursak, bu alanda yazdığı eserlerinde hükümlerin delillerini icmalen zikreder. Meselâ, “namazın farziyeti âyât-ı Kur'âniye, ehâdis-i Nebeviye, icmâ-i ümmet ve kıyas ile sabittir.” der.

Hadisleri bazen hadis kaynaklarından alırken,²³ bazen hadis şerhlerinden²⁴ bazen de *İmâdü'l-İslâm*, *Hâdimî*, gibi farklı kaynaklardan nakleder.²⁵ *Cihad Risalesinde* ayet ve hadislere daha çok yer verdiği görülür. Bazen de hadislerin kaynaklarını zikretmez.²⁶

Çoğunlukla Hanefî Mezhebinde kabul ve ittifak edilmiş görüşleri esas alsada da, yer yer mezheb içi ihtilaflara²⁷ ve diğer mezheplerin görüşlerine yer verir.²⁸

İstifade ettiği eserleri de zikreder. Bunlar genelde *Mültekâ*,²⁹ *Halebî* ve *Şerhi, Dürer*,³⁰ *Şir'atü'l-İslâm*,³¹ *Şerh-i Hadimî*, *Rûhu'l-beyân*,³² gibi eserlerdir.

İstidlal yöntemini ortaya koyması açısından sigaranın hükmünün haramlığına dair zikrettiği delillere değinmek istiyoruz:

19 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, s. 2-3.

20 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, s. 11-19.

21 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, s. 19-20.

22 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, s. 20-21.

23 “Buhârî-i Şerîf” için bkz. *Risâle-i Cihad*, s. 5, 6.

24 “Şerh-i Mesâbil” için bkz. *Risâle-i Cihad*, s. 8, 10, 11.

25 Meselâ bkz. Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Hıfziye*, (İstanbul, ts.), s. 8.

26 Meselâ bkz. Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Hıfziye*, s. 6, 7.

27 “İmam-ı Azam'a göre iki buçuk yaşına dek, İmameyn'e göre iki yaşına dek bir sabi memeden kesilmemiş olarak bu müddet içinde hangi hatunun memesini emerse, bu hatun rıdâ ile anası olup, mahremi olur.” Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Hıfziye*, s. 11; “İmam Muhammed ve İmam Ebû Yûsuf'ünde müslümanların esirlerini halas etmek bedeline küffâr esirlerini koyuvermek caizdir.” Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Cihad*, s. 19.

28 “Zina ile dahi musahere hurmeti İmam-ı Azam'a gör sabit olur, Şâfiî'ye göre sabit olmaz.” Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Hıfziye*, s. 12. Duhan ateşten bir parçadır. Haramın parçası da haramdır. Âyette “*Yetimlerin mallarını yiyenler, karınları ateş yemiş olurlar.*” buyurulmuştur. Bu delil Mâlikî'lerden nakledilmiştir. Ayrıca bkz. *Risale-i Hıfziye*, s. 22; *Necât*, s. 7, 8.

29 Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Cihad*, s. 7.

30 Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Hıfziye*, s. 11.

31 Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Hıfziye*, s. 20.

32 Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Cihad*, s. 13.

1. *Habis oluşu*: Her pis olan haramdır, “pis olanların büyüğü olduğunda şüphem yoktur. Duhanı içen insan yanımda bulunsa, lâşe kokusundan ziyade müteazzi olurum.” Helâlarda kullanılıyor olması da âdeten onun habisliğini gösterir. Salih insanların kullanmaması da buna şahittir.
2. İsrâf olduğu için haramdır; faydasız yere akçeyi harç ve telef etmektir.
3. Eziyetin büyüğüdür. Hadiste “*Her eziyetçi cehennemdedir.*”³³ buyurulmuştur.
4. Ateşten bir parçadır. Haramın parçası da haramdır. Âyette “*Yetimlerin mallarını yiyenler, karınları ateş yemiş olurlar.*” buyurulmuştur. Bu delil Mâlikî’lerden nakledilmiştir.
5. Ya oyun ya eğlence ya da abes olduğu için haramdır. Tütünde asla şer’î bir fayda yoktur. (*Mecâlis-i Rûmiye*)
6. Başlangıçta sarhoş ettiği için haramdır. (*Hâdimiye*)
7. İbadeti geciktirme veya kaçırmağa sebeptir.
8. Dalâlet ve kötü bid’atlere dendir. (*Şerh-i Hadimî*)
9. Misvakın meşruiyet ve hikmetini ortadan kaldıran çirkin bir şeydir.
10. Duman (anlamıyla duhan) insanlara azap aracı olduğu için haramdır. Yûnus (a.s)’ın kavmine duhan ile azap gönderildi. (*Vesîle*)
11. Tütün kullanmak, haram olan kibire sebep olur. (*Berika*)
12. Tütün kullanmak, cehennemde azap görenlere benzemek olduğu için haramdır (*Ruhu’l-Beyân Tefsiri*). Demir, kalay ve tunçtan yüzük kullanmayı Peygamberimiz (sas) nehyetmiştir. Zira cehennem ahalisinin kullandıklarına benzeme vardır. Hâlbuki tütünde onlara benzemek daha çoktur. Tütün içen insanın ağız ve burnundan cehennemde yanan kâfirler gibi duman çıkar.³⁴
13. Tütünün zifiri ağır necaset olduğundan, ağızda olursa namazı sahih olmaz. (Akdağı, *Duhan Risalesi*)
14. Tütün içmek, kâfirlerin âdetini ihya, Allah Resûlü (sas)’nın sünnetini öldürmektir.
15. Tütün içen kötü koktuğu için câmi gibi yerlere gidemez. (*Berika*)³⁵ Bu maddeyi “eziyet” gerekçesine dâhil etmek mümkündür.

Yirmi madde olduğunu söylediği gerekçelerin kalanının 7. sayfanın kenarında bulunduğunu belirtir ve oraya havale eder.

İlginç bilgilerle de istidlal etmeği ihmal etmez: “Tabiplerin ve hekimlerin reislerinden İbn Sina dedi ki: Eğer duhan, toz ve kötü koku insanın bedenine girmese, insan bin sene yaşar.”³⁶

Yine ona göre, duhanın hükmü şer’an şüpheli olan şeylerdendir. Zira hakkında ulema arasında ihtilaf olundu. Bunun için tütün haramdır, demişler. “*Şüpheli şeylere düşen, harama düşmüştür.*”³⁷ hadisini delil olarak zikreder.

Tafsilatıyla zikrettiği delillerin bir de özetini verir. Sonra da, “Malum ola ki, bu duhanın hükmü, kerahet-i tahrimiye ile mekruh olmaktır. Zira beyan olan deliller zannı ifade ederler. Lakin içenlerin ısrarlı olmaları bu keraheti büyütüp, büyük günahlardan yaptı. Zira “küçük günahı daima işlemekle büyük günah olur.” buyurulmuştur. Nice bela ve günahlara sebep olduğu için haram olur.³⁸ Burada *sedd-i zerâi* kaidesine göre hükme varmaktadır.

M. Emin Efendi, görüşlerinin bütün neticelerini kabul ve savunma yoluna gider. Sigara bağlamında söylediği şu sözler bunun göstergesi sayılabilir: Bir kimse, sarımsak ve soğan gibi kokusu kötü olan şeyler yer ve camiye girse, ayağından çekip çıkarmak lazımdır. Bu zamanda tütün içenleri de camilerden çekip çıkarmak lazımdır. (*Vesîle*)³⁹

33 كل مؤذ في النار Alî el-Muttakî, *Kenzü’l-ummâl*, (Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 1401/1981), XIV, s. 523.

34 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü’l-ihvân*, s. 4-8.

35 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü’l-ihvân*, s. 9.

36 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü’l-ihvân*, s. 7 (Hamiş).

37 Müslim, *Müsâkât*, 20; Ebû Dâvûd, *Buyû*, 3.

38 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü’l-ihvân*, s. 10-11.

39 Muhammed Emin Efendi, *Mürşidü’l-ihvân*, s. 9.

Tütün hakkında amansız yorumlarla dolu olan ve içenlere nerede ise hayat hakkı tanımayan bu risaleden dolayı müellif Kütahya'ya sürgün edilmiş ve matbaası bir ay süreyle kapatılmıştır.⁴⁰

b. Hükümlerin Uygulanmasına Dair Yaklaşımı

Muhammed Emin Efendi'nin en dikkat çeken özelliklerinden biri belki şudur: Eserlerinde fıkhi hükümlerin nasıl uygulanacağına dair geniş açıklama ve örneklere yer vermek.⁴¹ Fıkhi, sadece teorik olarak öğrenilen bir ilim olarak değil, aynı zamanda yaşanan, hayata müdahil olan bir ilim olarak ortaya koyar ve sunar. Eserlerinin şöhret bulmasının sebeplerinden biri bu olsa gerektir. Bu bağlamda o, yaşadığı zaman diliminde yanlış yapılan uygulamalara da dikkat çeker, özellikle kendi gözüyle gördüğü kusurları dile getirir.⁴²

Vardığı sonuçlardan emin bir duruş sergiler. Bunun bir göstergesi olarak duhan risalesinin dine muvafık olduğunu söyleyerek şunu ekler:

Bu risalemizi inadından red ve inkâr eden kimseyle arasat gününde Resûlümüzün şereflî huzurunda, hâkim-i mutlak olan Allah Teâlâ'nın katında murafaa olurum.

Çoğu kez sadece ahkâmı ve nasıl uygulanacağını açıklamakla yetinmez, “Aman bundan geri durmayın.” “gaflet olunmaya”⁴³ tarzında ifadeler kullanır. Konu yasaklanlardan ise onu çirkin göstermek için delil ve açıklamalara bolca yer verir. Aleyhinde olabilecek her türlü istidlal yoluna başvurur. Ele aldığı konu emredilen hususlardan ise, ona teşvik için her çeşit delili getirmekten geri durmaz. Nasihatçı ve vâiz olarak onun dünya ve ahiretteki faydalarını zikreder. Bu durum onun mekâsîd düşüncesine dair fazlasıyla bilgi verir.

Hatunlar Hakkında İddet Risalesi'nin sonunda farz namazı kılanların kazanacağı sevap ve menfaatler yanında, kılmayanların yahut yanlış kılanların zarar ve afetlerinin bir miktarını beyan eder.⁴⁴ Bu konuları tam olarak *Necâtü'l-mü'minîn* risalesinde anlattığını söylese de, burada özellikle konuya değinmesi, ameli ön plana alan nasihatçı kişiliğinin gereğidir. Risaleye ek olarak bir manzûme kaleme almış, burada da amele teşvik etmiştir.

Kadınlara ait hükümlerden bahsederken, yaşadığı zamana ayna tutarak şöyle der:

Şer'an gitmelerine izin olan yerlere gidecek vakit, eski libaslarıyla gideler, a'lâ libaslarıyla giderse Mevlâ'ya âsî olurlar, tövbe lazımdır. Ve bir de hatunlara kudretine göre a'lâ libasları zevcelerinin karşısında giymek vacibdir. Giyemez ise âsî olur. Tövbeden sonra zevciyle helalleşmek vacib olur. Zira hakkıdır. Şimdiki zaman hatunları bunların hilafını işlemekle millet perişan oldu. Eski fena libasları zevlerin karşısında giyer, a'lâ libasları haram olan tehnielerde ve düğünlerde ve seyirlerde giyer.⁴⁵

Erkeklerle de uyarıda bulunmayı ihmal etmez: “Erler dahi yemekte, içmekte ve haklarına riayet etmekte kusur etmemek vacibdir.”⁴⁶ Ayrıca kadının, kocasının istediği haram olan fiillerde ona itaat etmemesi gerektiğini belirtir.

c. Hükümlerin Hikmetlerine Vurgu Yapması

Muhammed Emin Efendi, *hükümlerin hikmetleri* üzerinde çokça durmaktadır. Ona göre, maddi ve manevi hayatta başarı ve başarısızlığı, insanların şer'î hükümleri tatbik edip etmedikleri belirler. Zira şer'î hükümlerin hikmetleri, onların tatbiki sonucunda ortaya çıkar. Bu bağlamda *Cihad Risalesi*'nde zikredilen bazı hususlara değinecek olursak; cihadın zaferle

40 Albayrak, *Oflu Hoca*, s. 347.

41 Mesela abdestin alınışı için bkz. *Necat*, s.8.

42 Muhammed Emin Efendi, *Necat*, s.7.

43 Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Cihad*, s.10.

44 Muhammed Emin Efendi, *İddet Risalesi*, s. 14-20.

45 Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Hıfziye*, s. 14.

46 Muhammed Emin Efendi, *Risâle-i Hıfziye*, s. 15.

sonuçlanması için şunlar gereklidir: Halis niyet, sabır, günah işlememek, tövbe etmek, cesur olmak, dua etmek, askeri teçhizata değil, Allah Teâlâ Hazretlerine itimad etmek, her zaman doğru ve dürüst olmak, sünnete sarılmak...⁴⁷

Hak yolda başarısız ve perişan olmanın sebepleri ise, Allah'a isyan etmek, O'nun emrini terk ve yasaklarını işlemek, dünyanın süsüne meyletmek, hak ehline hor bakmak, kâfirlere isteyerek benzeyip onları sevmek, ana babaya asi olmak, bunlardan daha büyüğü namazı terk etmek, farz namazı cemaatle kılmamak, yalan söylemek, münafık olmak, cihad hakkında münafıklık etmek, kâfirlere faydalı, Müslümanlara hıyanetlik yapmak, hasılı bütün günahlardır.⁴⁸

Necâtü'l-Mü'minîn'in girişinde, "Hak Teâlâ namaz ve takvayı ziyade sever. Namazsız takva olmaz, namaz kılmayanlarda takva bulunmaz." dedikten sonra namazın dünya ve ahiretteki faydalarını madde madde sayar. Namazın bu faydalarının namazı doğru ve devam üzere kılanlar için olduğunu belirtir. "Mümin olan insan, bu namazı ziyade muhabbet ile devam üzere kılmaya sa'y ve gayret ve kasd eder. Ama münafık ve cehennemlik kimse namazı isteksiz, usanç ile kılar."⁴⁹

Harama bakmamanın fayda ve bakmanın zararları üzerinde uzunca durur. Birgivi'nin *Tarîkat-ı Muhammediye*'sinden iktibasla şu faydaları sayar:

"Mümin erkeklere söyle gözleri indirsinler..." "Mümin kadınlara söyle gözlerini indirsinler..." Bu iki ayette namahremlere bakmaktan gözlerini menedip bakmasını haram etti, bakmamasını vacib kıldı. Ve bunun faydalarını tenbih eyledi.

İmdi bu faydalar: Eğer insan böyle namahremden sakınırsa kendine olacak günahlardan temiz ve tâhir olur ve kalbi rahat ve çok hayır ve taatlere nail olur. Mevlâ'ya ve Resûlü'ne itaat etmiş olur. Kalbi nur dolar ve kalb huzuruyla ibadet etmeğe muvaffak olur ve ibadetlerin lezzetini bulur. Mevlâ'ya ve Resûlüne muvafakat ve şeytana muhalefet etmiş olur. Mevlâ Teâlâ, resul, melekler ve salihler kendinden razı olur ve bunların sevdiği olur. Mevlâ'dan korkan takva kullardan olur. Ahirette salih kullarıyla refik olur. Kazancında ve ömründe, bedeninde bereket bulur. Zinadan kendini muhafaza etmiş olur. Ölüm için hazır olur. Dünyaya muhabbeti az olur, Mevlâ'ya muhabbeti çok olur. Sâlihleri sever, fasıkları sevmez olur. Ölürken iman ile ölür. Sekerat-ı mevdi kendine kolay olur. Melekler cenazesinde hazır olur. Kabri cennet olur, soru ve cevabı kolay olur. Mezarı nur ve geniş olur. Arasatta rezil olmaz. Mizanı ağır olur. Sıratın geçmek nasip ve cennet ve cemel-i ilahi ile ebedi müşerref olur. Cehennemden kurtulur ve cennette hurileri çok olur. Bunlardan başka nice faydaları olur.

Zararlar: Ama böyle namahremlerden sakınmayıp, nefse ve şeytana uyan insan nice türlü fitnelikler, fesatlar, günahlar ve zararlar hâsıl olur. Neûzü billahi teâlâ! Başta, Mevlâ Teâlâ'ya ve Resûlü'ne asi olur. Mevlâ Teâlâ'yı, resulleri, melekleri ve salihler böyle kimseyi sevmez olurlar, razı olmazlar. Mevlâ'ya ve Resûlüne muhalefet, şeytana ve nefesine muvafakat etmiş olur. Mevlâ'nın rahmetinden ve cennetinden uzak olur, cehenneme yakın olur. İşleri kendine güç olur. Kazancında ve ömründe bereket olmaz. İbadetlere ve hayırlara muvaffak olamaz. İbadetin lezzetini bulamaz. Kalbi şeytan vesvesesiyle dolup, rahat olmaz. Hak ölüm aklına gelmez. Tövbesiz ölmeğe sebep olur. Ölmesi şiddetli olur. Kabirde rahat edemez. Arasatta rezil ve hakir olup, cevap veremez. Cehenneme girmesine sebep olur. Cennet ve cemalden ve nimetlerden mahrum olur. Nice türlü sıkıntılara sebep olur. Yukarıda zikredilen menfaatlerden mahrum olur. Böyle malum olduysa, iki dakika nefis ve şeytan zevki için böyle dünya ve ahirette belalara ve sıkıntılara ve azaplara girmek akıllılık değildir. Bunlardan sakınmak farzdır.

47 Muhammed Emin Efendi, *Risale-i Cihad*, s. 15.

48 Muhammed Emin Efendi, *Risale-i Cihad*, s. 16.

49 Muhammed Emin Efendi, *Necât*, s. 3-4.

Sonuç

Trabzon'un yetiştirdiği değerlerden olan Muhammed Emin Ofî Hazretleri, çok yönlü bir âlim, mürşid-i kâmil ve fakihdir. Onun fıkıhçılığı, genel eğilimin, yani hükümleri açıklamanın, öğretmenin yanında nasihatçı/uyarıcı, teşvik ediciliği önde olan bir fakihliktir. Bu bakımdan, akaid, ahlak (tasavvuf) ve fikhî birleştiren ilim ve aksiyon adamıdır.

Kendi görüşünü desteklemek için zayıf delillere tutunduğu da görülmektedir. Mesela, “Duman (anlamıyla duhan) insanlara azap aracı olduğu için haramdır. Yûnus (as)’ın kavmine duhan ile azap gönderildi.” demektedir. Oysa Nuh (as.) kavmine de su ile azap edilmiştir. Ama su haram değildir.

Ancak şurasını ifade etmek gerekir ki, üslubundaki sadelik ve açıklık, ifadelerindeki samimilik, onun eserlerinin Türkiye’nin dört bir yanına ulaşmasında etkili olmuş, ülkemizin genel olarak dini anlayışını, özel olarak fikhî bilgisini yönlendirici olmuştur.